

М. Пандева (Скопје, РС Македонија)

Придонесот на Рина Усикова во истражувањата на модалноста во македонскиот јазик

Анстракт: Во овој труд се разгледува придонесот на Рина Усикова во истражувањата на модалноста во македонскиот јазик. Опфатени се текстови од нејзини научни трудови и книги пишувани во периодот од 1985 до 2008 година. Се забележува нејзиниот континуиран интерес кон оваа тема во македонскиот јазик и постигнатиот напредок во истражувањата преку постојаното зголемување на информациите што ги добиваме од нејзините статии. Главен интерес на Усикова претставуваат начините: индикатив, императив, кондиционал, конјунктив, категоријата засведоченост / незасведоченост и употребата на да-конструкцијата со модални глаголи. Таа не ги заобиколува и модалните зборови. Текстот претставува синтеза на нејзините истражувања и заклучоци за модалноста во македонскиот јазик.

Клучни зборови: модалност, македонски јазик, да-конструкција, модални глаголи

М. Pandeva (Skopje, RN Macedonia)

Rina Usikova's Contribution Regarding the Modality in the Macedonian Language

Abstract: This paper examines Rina Usikova's contribution to the research on modality in the Macedonian language. It includes texts from her scientific papers and books written in the period from 1985 to 2008. We note her constant interest in this topic in the Macedonian language and the progress achieved in the research through the constant increase of the information we receive from her articles. Usikova's main interest are the moods: the indicative, the imperative, the conditional, the conjunctive, the category of evidentiality and the use of the da-construction in combination with the modal verbs. The modal words are also a part of her research. We tried to make a synthesis of her research on modality in Macedonian, while giving her conclusions.

Key words: modality, Macedonian language, da-construction, modal verbs

Модалноста во македонскиот јазик е предмет на интерес и на домашните и на странските македонисти. Притоа, особен интерес претставуваат истражувањата на Рина Усикова, кои се издвојуваат со својата теориска задлабоченост на семантичко-синтаксички план и се одликуваат со прецизно избраните примери од со-

времената македонска литература, со кои се доловуваат основните и специфичните модални значења.

Во книгата «Современиот литературен македонски јазик како предмет на славистиката и на балканистиката», Рина Ускова (2008: 106) модално-временскиот систем во македонскиот јазик го карактеризира преку поимите: дејство, автор на исказот, субјект или вршител на дејството, зборувач – автор на исказот, подметско-предметен однос на зборувачот кон дејството или кон неговиот резултат, кои ги карактеризира како основни поими, и преку: придружното дејство (содејство), резултатот, актуелен за моментот на зборувањето или за друг ориентациски временски момент и примарност или секундарност на информацијата за дејството, односно засведоченоста / незасведоченоста на дејството како дополнителни поими. Преку ова множество поими Ускова го дели модално-темпоралниот систем на македонскиот јазик во три групи: систем на времиња, модален систем и глаголски да-конструкции.

Меѓу овие прашања, Ускова особено внимание им посветува на модалниот систем и на глаголските да-конструкции во македонскиот јазик.

Според Ускова (1977: 360), секоја глаголска форма во предикатна функција искажува определен став на говорителот кон реалноста и кон веродостојноста на дејството, т. е. искажува некаква модалност. Ставот кон реалноста се предава преку глаголските начини, од кои Ускова ги издвојува индикативот, императивот, кондиционалот и конјунктивот. Во «Современиот литературен македонски јазик како предмет на славистиката и на балканистиката», Ускова (2008: 112) за да-конструкциите, именувани како конјунктив, дава пошироко толкување и ги разгледува одделно од глаголските начини. Кон индикативот, императивот, кондиционалот и конјунктивот ги додава и претпоставно-заклучниот начин и адмиративот.

Индикативот го објаснува преку системот на времињата во македонскиот јазик (Ускова, 2008: 107–112).

За образувањето на императивот Ускова (1977: 367) ги додава и конструкциите со честичките да и нека + сегашно време, како, на пример: *да дојде!*; *нека дојде!* Кон овие форми ја додава и честичката ајде: *(ајде) да одиме!*, или со негација: *(ајде) да не одиме!*

Се izdelуваат два типа условен начин во македонскиот јазик: кондиционален потенцијалис (потенцијал) – форма преку која се искажува можност, веројатност, желба, и кондицијален реалис и иреалис (кондиционал); реалниот кондиционал се однесува на планирано нереализирано дејство во сегашноста или во иднината, а иреалниот кондиционал се користи за искажување нереализирано дејство во минатото (Ускова, 1985: 101).

Во книгата «Македонский язык. Грамматический очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем», авторката (Ускова, 1985), покрај погоренаведените начини, воведува уште една граматичка модална категорија преку која се искажува ставот на зборувачот кон веродостојноста на исказот. Ускова (1985: 94) наведува дека оваа категорија не се среќава во другите словенски јазици, освен во бугарскиот. Суштината на оваа категорија се состои во тоа дека, ако зборувачот не предава сопствена информација за некое дејство, или не сака / не може да се заложат за вистинитоста на исказот, или, пак, предава индиректна информација, добиена од индиректни сведоци, тој користи посебна форма за предавање на исказот. Таа за оваа категорија ги користи термините «прекажаност» и «незасведоченост» и ја подвлекува важноста на тоа дека спротивставените прекажаност – непрекажаност

или засведоченост – незасведоченост претставуваат посебен тип модални граматички категории, кои, во својата основа, се разликуваат од категориите начин и време. Кон ова се надоврзува, опишувајќи го начинот на искажување на оваа модална категорија, односно употребата на глаголот сум и -л формата. Употребата на оваа категорија можеме да ја илустрираме преку примерот: *Таа се ограничи на неколку кратки и суви одговори. Ја викале Донка... Мажот отишол во град, птаде во туѓина, таму се преженил, заборавил на неа. Не се премажила, кај нив тоа било грев, ткаела туѓо, аргатувала кај другите сиромаси, го растела синот, дека ќе ѝ донесе одмена и одмена, но тој отишол војник и не се вратил вече в село* (К. Чашуле). Во дисертацијата на З.К. Шанова оваа категорија (прекажаноста) се среќава под називот «аудитив» (Усикова 2008: 114). Исто така, оваа форма (сум и глагол во -л форма) се користи за искажување на адмиративот во македонскиот јазик (Усикова 1985: 104; 2000: 144).

Конструкцијата со честичката / сврзникот *да* во комбинација со сегашно време, имперфект и перфект, Усикова ја дефинира како конјунктив во книгата «Македонскиот јазик. Грамматическиот очерк, текст за читање со коментариуми и словарь» од 1985 г. и во дополнетото издание од 2000 година. Според Усикова (1985: 102), формите на конјунктивот искажуваат различни модални значења, како на пример, желба, молба, па дури и наредба. За независните да-конструкции додава дека искажуваат нереалност. Оваа тема подлабоко ја разледува во книгата «Современиот литературен македонски јазик како предмет на славистиката и на балканистиката», каде што додава дека независните да-конструкции најчесто се јавуваат како прирокот, изразувајќи различни модални субјективни значења што доаѓаат до израз во различни функционални стилови, особено во разговорниот.

Тие значења можат да бидат:

а) оптатив (желбен начин)

Да даде Господ!

б) искажување молба, заповед, услов

Да ми кажеш...

Да дојдеш веднаш!

Да дојдеше, ќе видеше!

в) во прашални и во прашално-извични реченици

Што да правам?

Да не треба да играм?!

Во зависниот тип употреба на да-конструкцијата во функција на прирок спаѓаат употребите со модалните глаголи (*може, треба, смее, мора, сака*), глаголите со значење умешност и обид (*успее, се обиде, се мачи, се труди*) и фазните глаголи (*почне, продолжи, заврши*) (Усикова 2008: 116). Во рускиот јазик овие конструкции најчесто се искажуваат со инфинитив.

За модалните глаголи и нивните значења Усикова зборува во статијата «Забелешки кон значењата на некои модални глаголи во македонскиот контрастивно со рускиот јазик». Според неа (Усикова, 1997: 325) модалните глаголи во македонскиот, како и во рускиот јазик, обично искажуваат деонтичка модалност. Модалните глаголи во двата јазика само делумно се совпаѓаат, притоа, модален глагол во едниот јазик може да има модален збор за семантички еквивалент во другиот јазик; семантичкиот потенцијал на секоја од лексемите не се совпаѓа целосно, тие може да се разликуваат парадигматски и семантички.

По направената анализа, Ускова (1997: 328) заклучува дека глаголот *може* во македонскиот јазик и глаголот *мочь* во рускиот се семантички еквиваленти и изразуваат можност / невозможност, како и дозвола / забрана или наоѓање во некаква состојба. Глаголот *сmee* е еквивалентен со глаголот *сметь* и тие искажуваат можност / невозможност, дозвола / забрана и имање / немање право. Македонскиот глагол *знае* не е модален во сите значења. Кога е модален, негов еквивалент е рускиот глагол *уметь*, а кога не е модален, негов еквивалент е *знать*. Модалните значења на глаголот *знае*, покрај основното, можност / неможност, се и способност и евентуалност.

Ускова (1992) во статијата «Обид за функционално-семантичката карактеристика на изразните средства за модалноста на веродостојност во македонскиот јазик контрастивно со рускиот» заклучува дека функционално-семантичкото поле за модалноста на веродостојност во македонскиот јазик има центар со граматичко јадро кое најчесто го сочинуваат прекажаните / непрекажаните форми. Модалните глаголи *може*, *треба*, *сmee*, *мора* во сите свои форми во сложен глаголски прирок, глаголските форми за перфект и формите со *ќе*, *да* и *ќе да* го формираат центарот на микрополето за веројатност во македонскиот јазик.

Покрај модалните глаголи, Ускова ги обработува и модалните зборови во македонскиот јазик и ги дели на: потврдни (да), одречни (не, ни), прашани (ли, дали, зар, нели), допусни (нека, да, де, ајде), показни (еве, ете, ене, на), ограничувачки (барем, баш, речиси, скоро, токму, двај) и засилувачки (дури, пак, веќе) (Ускова, 1985: 118). Исто така, во групата модални зборови сместува и неколку збора со модално значење, како на пример: значи, можеби, се разбира, сигурно, веројатно, бездруго, како и зборовните состави: за жал, за среќа, без сомнение.

Ускова (2000: 154) зборува и за модален пасив, односно повратно-пасивна форма од глаголите, кој означува дејство или состојба кај луѓето и кај животните и ја изразува желбата за остварување на дејството или состојбата, како на пример: *Ми се тие вода; Не му се вршат такви работи.*

Рина Ускова отвора широк дијапазон теми поврзани со модалноста во македонскиот јазик. До нив доаѓа како суптилен познавач на разговорниот стил на македонскиот јазик, но и како прецизен стилист, одличен познавач на јазикот на македонските писатели, но и преку контрастивните проучувања на рускиот и на македонскиот јазик. Оттаму, неоспорен е нејзиниот придонес во македонистиката и нејзините истражувања за македонскиот јазик претставуваат поттик за понатамошни анализи, особено во областа на функционалните стилови, како и од позиции на контрастивната граматика со рускиот јазик.

ЛИТЕРАТУРА

Ускова Р. Македонский язык // Славянские языки. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977.

Ускова Р. Македонский язык. Грамматический очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем. Скопје: Македонска книга, 1985.

Ускова Р. Обид за функционално-семантичката карактеристика на изразните средства за модалноста на веродостојност во македонскиот јазик контрастивно со рускиот // Прилози на МАНУ. Скопје, 1992. Vol. XVI. № 1.

Ускова Р. Забелешки кон значењата на некои модални глаголи во македонскиот јазик контрастивно со рускиот // Научен зборник во чест на проф. д-р Рада Угринова-Скаловска. Скопје, 1997.

Ускова Р. Македонски јазик. Граматически очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем. 2-е изд., испр и доп. Скопје: Универзитет «Св. Кирил и Методиј», 2000.

Ускова Р. Македонските да-конструкции и нивните руски еквиваленти // Руско-македонски јазични, литературни и културни врски. 3. (Материјали од Третата македонско-руска научна славистичка конференција, Охрид, 2001 год). Скопје, 2006. С. 83–90.

Ускова Р. Современный литературный македонский язык как предмет славяноведения и балканистики. Современниот литературен македонски јазик како предмет на славистиката и на балканистиката. Скопје: Филолошки факултет «Блаже Конески», 2008.

REFERENCES

Usikova R. Macedonian Language. In: Slavic Languages. Moscow. Moscow University Press. 1977.

Usikova R. (1985) Macedonian Language. Grammar Essay, texts for reading with comments and vocabulary. Skopje. Makedonskaya Kniga Publ.

Usikova R. An Attempt at the Functional-semantic Characteristic of the Means of Expression for the Reliability Modality in the Macedonian Language in Contrast to the Russian. Prilozi na MANU. Skopje, 1992. Vol. XVI. No 1.

Usikova R. Notes on the Meanings of Some Modal Verbs in Macedonian Contrasting with Russian. In: The Collection in Honor of prof. dr. Rada Ugrinova-Skalovska. Skopje. 1997.

Usikova R. (2000) Macedonian Language. Grammar Essay, texts for reading with comments and vocabulary. 2nd ed., corrected and supplemented. Skopje: University “St. Cyril and Methodius” Press.

Usikova R. Macedonian да-constructions and Their Russian Counterparts. In: Russian-Macedonian Linguistic, Literary and Cultural Relations. 3. (Materials of the Third Macedonian-Russian scientific-Slavic conference, Ohrid, 2001). Skopje. 2006, pp. 83–90.

Usikova R. (2008) Modern Literary Macedonian Language as a Subject of Slavonic and Balkan Studies. Skopje. Faculty of Philology “Blaze Koneski”.

Сведения об авторе:

Марија Пандева,
магистер
асистент-истражувач
Институт за македонски јазик
«Крсте Мисирков»
Универзитет «Св. Кирил и Методиј»
в Скопје

Marija Pandeva,
MA
Research Assistant
Institute for Macedonian Language
“Krstе Misirkov”
University “St. Cyril and Methodius”
in Skopje

marijapandeva1994@gmail.com